

PRÍNOS L. SZÁNTÓA K ŠÍŘENÍU LENINOVĚJ FÍLOZOFIE U NÁS V ROKOCH 1918—1938

Viera Hudečková, Katedra marxisticko-leninskej filozofie, Filozofická fakulta Univerzity P. J. Šafárika, Prešov

HUDEČKOVÁ, V.: L. Szántó's Contribution to the Spreading of Lenin's Philosophy in Czechoslovakia in the Years 1918—1938, *Filozofia* 29 (1974), No 2, p. 176—182

In the progressive press of the period between the wars it was L. Szántó who had an outstanding merit in seeing Leninism through to be understood as an organic part, as a stage in the development of Marxism. Evaluating the character of Lenin's work he takes the scientific substantiation of the class-character and the party-character of philosophy, science and art for one of his greatest merits. L. Szántó modernized and concretized successfully Lenin's proposed principle of the class-character and the party-character even in our domestic conditions.

L. Szántó paid an intensive attention, in the respective period, to Lenin's elaboration of the dialectic theory of cognition. Lenin's applying dialectics in the theory of cognition was also used at the criticism of the non-Marxist noetics of the various nuances in the home philosophy.

Priekopnícke zásluhy Ladislava Szántóa na rozvíjaní marxisticko-leninskej filozofie u nás vyžiadali si v posledných rokoch súborné zhodnotenie pri viacerých príležitostiach. Autori pri takýchto historicko-filozofických zamysleniach venovali sa spravidla prehľadnému zachyteniu a zhodnoteniu široko orientovanej teoreticko-filozofickej, ale aj prakticko-politickej činnosti tohto nášho popredného teoretika marxizmu.

Pokúsme sa teraz zrekonštruovať obraz o záslužnej a priekopníckej práci Ladislava Szántóa na oboznamovaní našej pokrokovej verejnosti s Leninovou filozofiou v medzivojnovom období. Szántóva interpretácia jednotlivých problémov leninskej etapy marxistickej filozofie a aktualizácia Leninovho filozofického bohatstva v našich podmienkach mali mimoriadne dobrú úroveň nie len v slovenských pomeroch, ale aj v podmienkach celej buržoáznej Československej republiky.

Medzivojnová etapa v rozvoji marxistickej filozofie, presnejšie roky 1918—1938, predstavovala na pôde marxistickej filozofie ustavičný zápas o správne pochopenie Leninovej filozofie, o jej primerané zhodnotenie a aktuálne použitie. Podiel Szántóa na tomto procese, na uvádzaní leninizmu do povedomia najprogresívnejšej vrstvy českého a slovenského národa je dominantný. Aj v súčasnosti možno toto úsilie považovať za neopakovateľné z hľadiska vtedajšej teoretickej úrovne, ako aj z hľadiska pohotového a aktuálneho prís.upu.

„Objavenie“ Lenina a výrazný záujem o jeho teoretické dielo sa u nás prejavil tesne po Veľkej októbrovej socialistickej revolúcii. Sympatie s boľševizmom, revolučná situácia v našom robotníckom hnutí a nepriaznivé dôsledky ničivej vojny boli zhruba dôvodmi, ktoré podmienili prevažne prakticko-politickú formu akceptovania leninizmu. V. I. Lenin predstavoval u nás pre pokrokové

kruhy predovšetkým vodcu víťaznej proletárskej revolúcie, praktického revolucionára.

Sklamanie nad prvými krokmi novovzniknutej republiky, úplný krach ilúzií o charaktere sociálno-demokratickej strany spôsobili, že sa k slovu prihlásila potreba filozofického uvedomenia komunistického predvoja. Rozchod s oportúnizmom, vznik komunistickej strany a s ním súvisiaca ideová diferenciacia prebiehali už v spätosti so zámerným použitím marxisticko-leninskej filozofie, s uvedením si naliehavej potreby jej teoretického zvládnutia.

Tento cieľavedomý a zámerný obrat k teoretickému bohatstvu V. I. Lenina neznamenal však vždy celistvé pochopenie leninizmu ako teoretického úsilia, ako novej etapy vo vývine marxizmu. I z hľadiska úsilia vidieť leninizmus ako súčasť marxizmu, možno povedať, že medzivojnové obdobie predstavovalo intenzívnu činnosť našich najvyspelejších marxistov na pretlmočení skutočnej hodnoty leninizmu medzi najširšie pokrokové vrstvy.

Robotnícke hnutie u nás bolo i po vzniku komunistickej strany do istej miery ovplyvnené sociálnodemokratickými teóriami. Osobitne v pomere k leninizmu bola sociálna demokracia pod vplyvom Masaryka a najmä u radového členstva nebol pri vzniku KSČ tento vážny nedostatok úplne vykorený. Strana si uvedomovala nevyhnutnosť a potrebu čeliť predovšetkým takým recidívam sociáldemokratizmu, ktoré podriaďovali triedny boj proletariátu možnostiam dohody či ústupkov buržoáznym názorom. Bolševizácia, postupné vyrovnávanie sa s týmito problémami revolučného hnutia proletariátu v ČSR nebola len záležitosťou taktických a praktických opatrení v našom komunistickom hnutí. Bolševizácia bola súčasne aj výrazným impulzom rozpracúvania jednotlivých oblastí marxisticko-leninskej teórie.

Osvojenie si základných princípov marxisticko-leninskej filozofie bolo priamo podmienkou uskutočnenia a dovŕšenia bolševizačného procesu. Základom, na ktorom sa formovalo revolučné vedomie robotníckej triedy, boli myšlienky Marxove, Engelsove a Leninove. Patrili k základnému prameňu marxistického filozofického myslenia u nás. Aj keď nesystematicky, boli u nás diela Marxa a Engelsa známe zhruba ešte pred začiatkov organizovaného robotníckeho hnutia. S prvými pokusmi sprístupniť Leninovo dielo sa v našich podmienkach stretávame až po r. 1918. Predovšetkým bolo potrebné teoretické poznatky klasikov, najmä však samého Lenina, pretlmočiť v pravej podobe, preniesť a aktualizovať ich bez vedomých i neúmyselných omylov. Veľmi často však bolo treba prispieť aj k odmietnutiu a dešifrovaniu prípadného negatívneho náosu, ktorý sa zámerne vytváral na Leninovom diele v čase ostrého ideologického boja.

Všetky tieto úlohy Ladislav Szántó zvládol na dobrej úrovni. Ako znalec podmienok zrodu marxizmu prispel k interpretácii historických podmienok jeho vzniku a ku kvalitatívnemu podchytieniu periodizačných medzníkov marxizmu-leninizmu. Po analýze zákonitého vzniku marxizmu napr. v článku *Prameň súčasného reakčného a revolučného myslenia hovorí o dvoch vývojových fázach* jednej filozofie v článku *Od Anti-Dühringa k empiriokriticizmu*. Táto

súbežná recenzia Engelsovho a Leninovho spisu poskytla veľmi vhodný materiál na dôkaz vnútornej jednoty marxizmu-leninizmu. Autor dokladá, že v oboch svojich vývinových fázach je „marxizmus nerozlučnou jednotou pravdivého poznania a tvorivého konania“, že „odráža zákony dialektického vývoja bytia. Engels a Lenin nás však poučajú ďalej aj o tom, v akej špecifickej a konkrétnej forme a obsahu sa tieto zákony v ňom prejavujú“ (3, s. 174).

Potom nasledovala celá séria článkov, ktoré skúmali predovšetkým prínos leninizmu pre marxistickú filozofiu, samozrejme, s uvedením si toho základného, k čomu Szántó dospel: v prípade leninizmu nejde o filozofiu novú, inú, ide o kvalitatívne vyšší stupeň marxizmu. Všetkým zjavným oponentom i potenciálnym kritikom sa dáva na vedomie, že Marx a Lenin nestoja proti sebe. Aj snahy nivelizovať Leninov význam sa odmietli: „Obmedzovať Leninov význam len na upotrebitel' marx-engelsovskej materialistickej dialektiky — to by bola chyba“, napísal L. Szántó v článku *S Leninom na vyššiu etapu*. „Treba totiž pochopiť, že to leninský plodonosné aplikovanie marxizmu na nové okolnosti, použitie metódy dialektického materializmu na analýzu novej epochy... sa nemohlo uskutočniť inak, než že sa v tejto práci obohatil, zostril a zdokonalil aj samotný prostriedok, t. j. že sa i sama materialisticko-dialektická metóda zdokonalila v rukách Lenina“ (4).

V článkoch *S Leninom na vyššiu etapu*, *Leninova filozofia* a v niektorých ďalších L. Szántó zdôrazňuje predovšetkým Leninov prínos k filozofickému zdôvodneniu zákonitostí spoločenského života v nových historických podmienkach, ktoré Marxova a Engelsova doba ešte nemohla zahrnúť a zovšeobecniť: „Leninizmus vo filozofii je prosto metodickou syntézou, dialektickým zovšeobecnením (Verallgemeinerung) dnešného stavu spoločenských a prírodných vied za účelom praktickej premeny sveta tak, ako filozofia dialektického materializmu, vyslovená Marxom a Engelsom, bola najvyšším výrazom stavu spoločenských a prírodných vied ich doby tiež za účelom praktickej premeny sveta“ (3, s. 131—132). Taktó presne vymedzuje L. Szántó vzájomný vzťah dvoch za sebou nasledujúcich etáp marxizmu-leninizmu.

Všade, kde sa L. Szántó vyslovoval o charaktere Leninovho filozofického diela, zdôrazňuje sa, že za najväčšiu zásluhu V. I. Lenina vo filozofii treba pokladať vedecké zdôvodnenie triednosti a straníckosti filozofie, umenia a vedy. Pri viacerých príležitostiach upozorňoval L. Szántó na prínos leninizmu v tomto smere. Pochopenie princípu triednosti a straníckosti filozofie, vedy a umenia považoval u Lenina práve za jeden z najdôkladnejšie rozpracovaných princíпов marxistickej filozofie. Súčasne však upozorňoval, že princíp triednosti nie je novým znakom leninizmu „... preto, že by Marx a Engels neboli poznali triednosť a straníckosť filozofie a vedy. Oni videli aj v tomto ohľade jasne. Kým však dali tomuto svojmu poznaniu výraz iba vo forme roztrúsených, izolovaných a geniálnych výrokov, ktoré zostali nerozvinuté a nedostali historické opodstatnenie, a tým silu, zatiaľ Lenin túto triednu povahu ideológie sústavne odhaľoval, rozvíjal a konkretizoval, a to nie iba v *Materializme a empiriokriticizme*, ale už predtým, najmä v diskusii s Petrom Struvem, ďalej v poznámkach

k Heglovej *Logike* a v stati *O význame bojujúceho materializmu* atď. Všade odhaľuje, konkretizuje a dokazuje triedny charakter filozofie vedy a umenia v triednej spoločnosti" (3, s. 132). Autor navyše upozorňuje aj na to, ako Lenin vysoko hodnotí Marxovu a Engelsovú dôslednosť pri odhaľovaní úchyliet od materializmu a pri kritike idealizmu v najrôznejších „najnovších“ filozofických sústavách. Leninovu prácu *Materializmus a empiriokriticizmus* považuje Szántó za tvorivé pokračovanie tejto línie, a tým za najlepší príklad triednosti a straníckosti vo filozofii. Navyše pripisuje tomuto dielu obrovský význam pre teoretické zdôvodnenie straníckosti vo filozofii.

Význam týchto hodnotiacich Szántóových úvah nad Leninovou filozofiou sa zväčší, keď upozorníme napr. na skutočnosť, že v čase vzniku väčšiny Szántóových článkov o Leninovej filozofii neboli Leninove práce s filozofickou tematikou u nás preložené a navyše aj zahraničné vydania boli len ťažko prístupné. Na postupné vydávanie týchto prác u nás reagoval L. Szántó vždy už z pozícií znalca a vedca, ktorý pozná celú Leninovu filozofiu spolu s dobovo-politicko-teoreticky praktických" (5, s. 50).

Treba ešte upozorniť na ďalšiu okolnosť, ktorá má vzťah k Szántóovým hodnoteniam leninského princípu straníckosti a triednosti. Je ňou dôležitý fakt, že L. Szántó na Leninom proponovanú tézu o straníckosti filozofie a vedy neupozorňoval len deklaratívne, ale dokázal ju úspešne použiť v tom najkonkrétnejšom a najaktuálnejšom zmysle slova: v polemike proti vtedy u nás rozšíreným pozitivistickým doktrínam „čistej vedy". Leninovými slovami označil Szántó za buržoázny objektivismus všetky pokusy niektorých katedrových vedcov buržoáznej republiky, keď „našli hranicu" (!), za ktorou prestáva triednosť. Je ňou objav rádioaktivity a teória relativity. L. Szántó reaguje veľmi pohotovo: „Tam, kde vidia (mechanisti a rôzni zástancovia »objektívnej vedy«) hranicu, kde triednosť prestáva... tam marxisti vidia hranicu, kde triednosť vedy začína nadobúdať také formy a taký obsah, že je to pre skutočných marxistov povelom k vyvodeniu nevyhnutných záverov, a to nielen teoretických, metodických, praktických v užšom zozname ich platnosti, ale aj záverov politicko-teoreticky praktických" (5, s. 50).

Szántóov prístup k Leninovmu dielu nadobudol takto charakter veľmi tvorivej aplikácie. Túto problematiku analyzoval autor aj v článku *O triednom boji v súčasnej prírodovede* (6) a v stati *Veda v službách buržoázie a proletariátu* (7). V poslednom článku sa pokúsil poukázať na možnosť napredovania vied — i prírodných — za vedomej aplikácie dialektickomaterialistickej metódy v ZSSR.

Aj jubilejný článok, venovaný 11. výročiu Leninovho úmrtia, ladil L. Szántó do polôh výzvy ustavične objavovať leninizmus. Teda nie vyratúvanie zásluh V. I. Lenina, nie patetické prívlastky, ale výzva: ujasniť si svoj pomer k Leninovi! „Musíme sa snažiť zvládnuť rozumove, citove i prakticky súčasný úsek dialektického vývoja historického procesu tak, ako ovládal V. I. Lenin dialektiku histórie na úseku svojho života. Po druhé, aby sme na jeho životnom diele objavili, pochopili a osvojili si tie predpoklady a prostriedky, ktoré urobili

zo syna školského inšpektora Ulanova — Lenina!" (8). Autor znova zdôrazňuje, opierajúc sa o Lenina, že marxistický materialista, t. j. dialektický materialista sa „neobmedzuje na zdôrazňovanie nevyhnutnosti procesu, ale vysvetľuje, aká spoločensko-ekonomická formácia dáva obsah tomuto procesu, ktorá trieda určuje túto nevyhnutnosť”.

Osvetľovanie ešte jednej oblasti Leninovej filozofie upútalo pozornosť L. Szántóa v skúmanom období: vysvetľovanie a zhodnotenie Leninovej teórie poznania. Cieľavedomosť v prístupe k tejto téme bola dôkazom uvedomenia si jej dôležitosti v systéme marxisticko-leninskej filozofie. L. Szántó nepristupoval k výkladu marxisticko-leninskej teórie poznania s úmyslom systematicky ju vysvetľovať. O Leninovom uplatnení dialektiky v teórii poznania hovorí vždy na pozadí kritiky najrozličnejších nemarxistických noetik. Aj na tomto mieste možno len podčiarknuť, že týmto spôsobom nadobudla Szántóova interpretácia leninských poznatkov skutočnú životaschopnosť.

Pozornosť venovaná Leninovmu rozpracovaniu dialektickej teórie poznania nie je náhodná. Práve spolu so zdôraznením programovej a uvedomelej stránkosti marxisticko-leninskej filozofie Szántó dokázal, že tento princíp nielenže nie je v rozpore s objektivnosťou a vedeckosťou marxizmu-leninizmu, ale naopak,

Lenin koncipuje najdôležitejšie zásady teórie poznania na základe precizovania dialektikomaterialistického vzťahu zmyslového a racionálneho, obohacuje marxistické učenie o pravde, o poznateľnosti sveta a jeho zákonitostiach. Szántó pri výklade leninskej teórie poznania rešpektoval metodickú skladbu Leninových vývodov. „Fakt, že začiatkom poznávania je zmyslová skúsenosť, je podstatnou črtou marxisticko-leninskej noetiky” — napísal v článku *Racionalizovanou výchovou k »duchovnému ovládnutiu hmoty«* (9). Kritizujúc prácu univ. prof. V. Příhodu, ale v podtexte i celú univerzitnú nemarxistickú vedu buržoáznej republiky, napísal marxista Szántó o „svojej”, marxistickej teórii poznania: „Marxistická noetika odhaľuje v zmyslovom poznaní prechod a vnútornú organickú jednotu medzi bytím a myslením, objektom a subjektom, praxou a teóriou. Zmyslová skúsenosť je podľa marxizmu-leninizmu práve preto začiatočným prameňom poznávania, lebo v nej je daná jednota, spojitost človeka a prírody, subjektu a objektu atď. Metafyzický materializmus, o idealizme ani nehovoriac, vidí a vnáša medzi protiklady neprekonateľnú priepasť... Náš Příhoda vidí v zmyslovej skúsenosti iba jednu jej stránku, tú »objektívnu«, iba prax, ale aj tú len ako abstraktnú prax abstraktného... človeka” (9). L. Szántó tak vecne dokazoval, že Leninova teória poznania nevyvracia len subjektivizmus machistov, ale všetky podoby idealizmu či pragmatizmu v prístupe k poznaniu. V polemike musel Szántó znova zdôrazniť, aké bolo konkrétne, Leninom koncipované ponímanie úlohy praxe ako kritéria pravdy.

Na pozadí dobrej znalosti Lenina písal L. Szántó v spomínanom období aj svoje rozborý o charaktere diskusií na filozofickom fronte v ZSSR (10). Táto zasvätenosť vyplývala do istej miery i z faktu, že od r. 1927 bol jedným z registrovaných predplatiteľov sovietskeho filozofického časopisu *Pod znamenem marxizma*.

Po oslobodení r. 1945 pokračoval Szántóov „zápas“ za leninizmus u nás, ale už prebiehal v podstatne zmenených podmienkach. Táto etapa si vyžiada samostatné zhodnotenie.

Ak sa Ladislav Szántó označuje za najsústavnejšieho marxistického teoretika v rokoch 1918—1938, pri hodnotení jeho tvorivého prístupu k Leninovmu filozofickému odkazu platí táto charakteristika nielen pre pomery na Slovensku, ale i v marxistickej filozofii v Čechách v medzivojnovom období. Szántó vedel interpretovať Leninov široký filozofický odkaz na veľmi dobrej úrovni. Navyše vedel veľmi pohotovo, z pozícií marxizmu-leninizmu reagovať na vedecké diskusie univerzitnej úrovne až po dosah opatrení vlády v oblasti školskej politiky v najodľahlejšom kúte vtedajšieho Československa. Z tohto hľadiska nemožno zásluhy marxistického teoretika Ladislava Szántóa nikdy doceniť. Zápas za víťazstvo teórie i praxe marxizmu-leninizmu u nás zostane vždy spojený s jeho menom.

Literatúra

1. SZÁNTÓ, L.: Prameň súčasného reakčného a revolučného myslenia. Dav, 1931, č. 4.
2. SZÁNTÓ, L.: Od Anti-Dühringa k empiriokriticizmu. Dav, 1933, č. 6.
3. SZÁNTÓ, L.: Vybrané state, Bratislava 1963.
4. SZÁNTÓ, L.: S Leninom za vyššiu etapu. Dav, 1931, č. 4.
5. SZÁNTÓ, L.: Nadiťrdnosť vedy a čo za ní vėží. Tvorba, 1930, č. 5. Cit. z Vybraných statí.
6. SZÁNTÓ, L.: O triednom boji v súčasnej prírodovede. Šíp, 1935, č. 1.
7. SZÁNTÓ, L.: Veda v službách buržoázie a proletariátu. Dav, 1932, č. 5.
8. SZÁNTÓ, L.: Za bojujúci marxizmus-leninizmus. Dav, 1935, č. 8.
9. SZÁNTÓ, L.: Racionalizovanou výchovou k duchovnému ovládnutiu hmoty. Dav. 1931, č. 4.
10. SZÁNTÓ, L.: Pod zástavou marxizmu. Dav, 1931, č. 4.

ВКЛАД Л. САНТО В РАСПРОСТРАНЕНИЕ ФИЛОСОФИИ ЛЕНИНА У НАС В ГОДЫ 1918—1938

Вера Гудечкова

Исключительного признания заслуживает новаторская деятельность Л. Санто, проведенная им в период 1918—1938 гг. при пропагандировании, актуализации и доведении трудов Ленина до сознания чешской и словацкой общественности. Его подход к трудам этого классика марксизма следует оценивать в тесной связи с конкретными условиями в чехословацком коммунистическом движении, где труды Ленина послужили в качестве теоретической основы для преодоления самых разнообразных социал-демократических и неклассовых установок.

Л. Санто в передовой печати периода между войнами сделал очень многое для понимания ленинизма как органической составной части, ступени развития марксизма. Оценивая характер трудов Ленина, Санто одним из их самых больших достоинств считает научное обоснование классовости и партийности философии, науки, искусства. Л. Санто

успешно актуализировал и конкретизировал ленинский принцип партийности и классовости и в наших отечественных условиях.

Интенсивное внимание в данный период уделял Л. Санто также ленинской разработке диалектической теории познания. Применение Лениным диалектики в теории познания было использовано также при критике немарксистских гносеологий самых различных оттенков в отечественной философии.

Эта область теоретической работы Л. Санто — творческая интерпретация ленинизма на нашей почве — расширяет должным образом оценку этого нашего выдающегося марксиста — теоретика и практика.

I. ADISLAV SZÁNTÓ'S BEITRAG ZUR VERBREITUNG DER LENINSCHEN PHILOSOPHIE BEI UNS IN DEN JAHREN 1918—1938

Viera Hudečková

Eine besonders verdienstvolle, bahnbrechende Arbeit leistete L. Szántó in den Jahren 1918—1938 bei der Verbreitung, Aktualisierung und Einführung des Leninschen Werkes in das Bewusstsein der tschechischen und slowakischen Öffentlichkeit. Seine Stellungnahme zum Werk dieses marxistischen Klassikers ist im Zusammenhang mit den konkreten ideologischen Verhältnissen in der tschechoslowakischen kommunistischen Bewegung ein zuschätzen da Lenin's Werk im Rahmen dieser Bewegung zur Überwindung verschiedener sozialdemokratischer und unklassenmässiger Positionen diene.

In der Zeitspanne zwischen beiden Kriegen setzte sich L. Szántó in der fortschrittlichen Presse dafür ein, dass der Leninismus als organischer Bestandteil, als Entwicklungsstufe des Marxismus begriffen wurde. Den Charakter des Leninschen Werkes einschätzend, betrachtete er die wissenschaftliche Begründung der Klassenmässigkeit und Parteilichkeit der Philosophie, Wissenschaft und Kunst als eines seiner bedeutendsten Vorteile. Das Leninsche Prinzip der Parteilichkeit und Klassenmässigkeit aktualisierte und konkretisierte L. Szántó mit Erfolg im Rahmen der Bedingungen unseres Landes.

In der erwähnten Zeitspanne widmete L. Szántó seine intensive Aufmerksamkeit der dialektischen Erkenntnistheorie, wie sie von Lenin ausgearbeitet wurde. Lenins Anwendung der Dialektik auf die Erkenntnistheorie konnte er auch bei der Kritik nichtmarxistischer noetischer Theorien manigfaltigster Prägungen in der einheimischen Philosophie verwerten.

Dieses Gebiet Szántó's theoretischer Aktivität — eine schöpferische Interpretation des Leninismus in unserem Lande — erweitert in angemessener Weise die Würdigung dieses hervorragenden Marxisten — des Theoretikers wie auch Praktikers.